

Neo-Victoriaanse literêre soortgenote: Ingrid Winterbach en A.S. Byatt

Erika Lemmer

Opsomming

Hierdie artikel fokus op die interaksie tussen die letterkunde en die wetenskap soos wat dit neerslag vind in twee eksemplariese tekste, naamlik een deur A.S. Byatt en een deur Ingrid Winterbach. Albei outeurs suggereer in hulle oeuvres 'n skat pligtigheid aan die Victoriaanse outeur George Eliot, en albei tekste onder bespreking, naamlik *Angels and Insects* (Byatt 1992) asook *Karolina Ferreira* (Viljoen 1993), word onderlê deur 'n herbesoek aan negentiende-eeuse Darwinistiese aannames. Hierdie problematisering van Darwinistiese idees is 'n onderskeidende kenmerk van die Victoriaanse literêre tradisie, asook die eietydse genrepermutasie daarvan (naamlik die neo-Victoriaanse romantradisie). Beduidende ooreenkomste tussen dié twee tekste het gevolglik aanleiding gegee tot 'n vergelykende lesing waar die interpretatiewe winste van 'n neo-Victoriaanse genretipering onder meer ondersoek is.

Summary

This article focuses on the interaction between literature and science as it is represented in texts by respectively A.S. Byatt and Ingrid Winterbach. Both these contemporary authors are known for the effective integration of scientific knowledge in their "learned" novels and both allude to the influence of the Victorian writer George Eliot in this respect. *Angels and Insects* (Byatt 1992) and *Karolina Ferreira* (Viljoen 1993) are both underpinned by a revisitation of nineteenth-century Darwinistic assumptions. This problematisation of Darwinistic assumptions is widely regarded as a critical convention of the Victorian literary tradition (and its contemporary permutation, the neo-Victorian novel). The significant similarities between the two novels prompted a comparative reading where the possibility of regarding these texts as neo-Victorian literary congeners was explored in an effort to unlock new interpretational possibilities.

In both literary criticism and biology, the initial stage of understanding is to sort, to classify and to identify by similarities and difference.

(M. Gerhardt, *Genre Choices, Gender Questions* (1992))

1 Inleiding

Kritici wat navorsing in die erkende interdisipline van letterkunde en wetenskap (“literature and science”) onderneem, onderskei veral die Wetenskap-era (1789-1914), waarby die Victoriaanse era (1837-1901) inbegrepe is, as ’n historiese periode waar ’n derdekultuurse tydgees waarneembaar was: ’n periode waar die sogenaamde twee “aparte” kulture eerder soos ’n organiese eenheid, oftewel “derde kultuur” gefunksioneer het (Chapple 1986; Levine 1987; Brockman 1995; Shaffer 1998; Beer 2000; Dawson 2006). Dié vermelde periode is gekenmerk deur talle wetenskaplike ontdekkings asook die publikasie van *On the Origin of Species* (1859), waarin Charles Darwin sy opspraakwekkende evolusieleer uiteengesit het. Negentiende-eeuse letterkunde (en veral dan die Victoriaanse roman) weerspieël dus ook hierdie tydgees waar die interaksie tussen die letterkunde en wetenskap so besonder prominent was.

Die tydgees van ons eie inligtingsgedrewe samelewing, waar die klem nou weer, soos destyds, op wetenskaplike ontdekking en kennisverspreiding val, word daarom ook deur kritici soos Knight (1986), Shuttleworth (1998) en Rauch (2001) as “neo-/retro-Victoriaans” beskou. Darwin se evolusieleer word vandag steeds in die eietydse verbeelding geïnterpreteer, en kontemporêre fiksie, soos dié van Winterbach en Byatt, herskryf dus nie slegs die geykte modernistiese grense tussen wetenskap en kuns nie, maar herbesoek ook negentiende-eeuse fiksie wat simptome van ’n soortgelyke derdekultuurse tydgees was.

Ingrid Winterbach se romans, met hulle sterk verankering in Darwinistiese beginsels, is dus in ’n sekere sin ook herskeppings van bekende 19de-eeuse Victoriaanse genrekonvensies. Soos in die romans van Byatt word konsepte soos groei, metamorfose, transformasie, evolusie asook die oorsprong, benoeming en uitsterwing van spesies deurentyd bevoorgrond. Die fiksionalisering van ’n empiries-wetenskaplike wêreldbeeld deur Winterbach sluit voorts ook aan by Afrikaanse voorgangertekste deur amateurnatuurwetenskaplikes soos Eugène Marais en C. Louis Leipoldt. ’n Beskrywing van die natuurlike wêreld in hierdie tradisie impliseer egter bykans altyd ook ’n gelyktydige verkenning van bonatuurlike sfere, ’n tendens wat eweneens aantoonbaar is in soortgenootlike tekste van George Eliot, Marais, Leipoldt, Langenhoven, Winterbach en Byatt. Vir doeleindes van hierdie artikel, waar die klem op die interaksie tussen letterkunde en wetenskap val, sal daar oorwegend gekonsentreer word op die verkenning van die *natuurlike* sfeer

(vandaar die fokus op Byatt se eerste novelle, “Morpho Eugenia” ten koste van die tweede novelle, “The Conjugal Angel”).

Winterbach se popularisering van wetenskaplike kennis en ontginning van Victoriaanse literêre kodes sluit dus sterk aan by die werk van die eietydse Britse skrywer, A.S. Byatt, wat deur Shuttleworth (1998; 2001) as ’n spilfiguur binne die neo-Victoriaanse romantradisie bestempel word. Opvallende tematiese en strukturele ooreenkomste tussen veral die eerste novelle in *Angels and Insects* (Byatt 1992), naamlik “Morpho Eugenia” en *Karolina Ferreira* (Viljoen/Winterbach 1993), die gedeelde verwysings na Eliot asook Winterbach se kniebuiging na Byatt in ’n onderhoud met Lemmer (2010) het dus die prikkel verskaf vir ’n vergelykende lesing van die twee tekste binne neo-Victoriaanse parameters.

Gerhardt (1992; sien motto hierbo) beweer dat die aanvangsdoelwit in sowel die literêre kritiek as in die biologie juis is om ooreenkomste en verskille tussen tekste te rangskik, te klassifiseer en te identifiseer. Die beweging van die literêre Darwinisme (met eksponente soos Carroll, Bonheim en Fowler) ondersoek trouens alle moontlike analogieë tussen literêre sisteme en die evolusie van biologiese spesies. Darwin verduidelik sy teorie oor die afstamming van spesies na analogie van ’n vertakkende boom (Boulter 2008: 57). Daarvolgens stam lede van verskillende spesies nie eenlynig van ’n enkele voorouer af nie, maar ontwikkel eerder soos die takke van ’n boom waar party ad infinitum vertak en hervertak, terwyl ander weer afsterf. Literêre vorme, tradisies en verwantskappe vertoon opvallende metaforiese ooreenkomste met ’n konsep soos “spesie” en ontwikkel dan ook op soortgelyke wyse. Vergelyk in hierdie verband ook Viljoen (2007: 5) se beskrywing van die literêre tradisie as “’n versamelterm vir al die konvensies, vorme, literêre tegnieke en uitdrukkingswyses wat ’n skrywer erf van die verlede”.

Cohen (1986: 244) beklemtoon dat ook genres *families van tekste* is met “close or distant relatives”. Schaeffer (1989: 175) verklaar dat lede van sulke *tekstefamilies* ook nie noodwendig almal dieselfde herhalende eienskap deel nie, maar dat party tekste bepaalde eienskappe met sekere soortgenote (“congeners”) deel en ander eienskappe weer met ánder soortgenote. In die biologiese wetenskappe en Darwinistiese genreteorie ontstaan daar egter ’n klassifiseringsdilemma wanneer lede van ’n spesie (en genre) só ontwikkel dat die sinchroniese beskrywing beduidend begin afwyk van die oorspronklike beskrywing: die sogenaamde “Linnaean blues”, aldus Conley (1986).

Die oplossing wat in die biologie voorgestaan word vir hierdie probleem is om spesie dan tweeledig te definieer as biologiese spesie én evolusionêre spesie. Darwinistiese genrebenaderings boots hierdie oplossing na deur te beweer dat die dinamiese aard van genre die beste voorgestel kan word deur ’n holistiese beskrywing van beide die diachroniese én sinchroniese faktore (Lemmer 1994).

In 'n ongepubliseerde proefskrif het Lemmer (2010) beide hierdie genealogiese asook sinchroniese skakels met verwysing na Winterbach, haar voorgangers en haar tydgenote ondersoek. Vanweë die beperkte omvang van 'n artikel sal daar egter hier hoofsaaklik gefokus word op die sinchroniese skakels tussen Winterbach en 'n neo-Victoriaanse tydgenoot soos A.S. Byatt in 'n poging om nuwe interpretasiemoontlikhede te ontsluit.

2 Winterbach en Byatt

2.1 Ter aanvang: Die neo-Victoriaanse romantradisie

In sowel *Landskap met vroue en slang* (1996: 37) asook *Die boek van toeval en toeverlaat* (2006: 148) verwys Winterbach by name na die Victoriaanse outeur George Eliot, wat ook deur A.S. Byatt as een van haar eie literêre voorgangers (“ancestors”) bestempel word. Hierdie bewondering vir Eliot vind neerslag in 'n akademiese werk deur Byatt oor Eliot en word verder bevestig deur Virago se bemerking van *Possession* en *Middlemarch* as dubbelpakket. Byatt se skatpligtigheid teenoor George Eliot as literêre voorganger (“literary ancestor”) blyk veral uit die essay “Ancestors” in *On Histories and Stories*:

To simplify fiercely – George Eliot’s *natural histories* insist on the gradual operation of natural laws, which is her image of time, and the comparison, and relation, of human beings to the creatures Eliot sensed what DNA shows – *that all living forms are quite closely related.*

(Byatt 2000: 67, 84)

Dié gedeelde verwysings na Eliot (en spesifiek na *Middlemarch*) deur sowel Winterbach as Byatt laat die vermoede van 'n moontlike verwantskap tussen dié twee eietydse skrywers ontstaan. Winterbach se erkenning dat sy wél *Angels and Insects* gelees het, asook haar erkenning aan Byatt in *Die benederyk* (2010), bevestig haar kennis van hierdie Britse skrywer se romankuns (Lemmer 2010). Sowel Winterbach as Byatt is selferkende boekliefhebbers wie se romans uitgesonder word vir hulle intellektuele verwysingsraamwerke. Albei verklaar gereeld hulle fassinatie met die natuurlike wêreld en albei is ywerige versamelaars van natuurlike objekte soos skulpe, klippe, velle en skedels. Die ikone wat Byatt byvoorbeeld op haar eie webwerf (<http://www.asbyatt.com>) gebruik, is onderskeidelik 'n mot, kristal en spinnekop – drie motiewe wat deurlopend terugvindbaar is in die Winterbachromans.

In 'n belangrike opmerking, wat grootliks buite beskouing gelaat is deur ander kritici, meen Kannemeyer (2005: 657) dat *Karolina Ferreira* in die trant van die negentiende-eeuse vertelkuns staan. Shuttleworth (1998: 235-268) tipeer *Angels and Insects* (en spesifiek die eerste novelle, naamlik

“Morpho Eugenia”) as “neo- of “retro-Victoriaans” in ’n rigtinggewende bydrae getiteld “Natural History: The Retro-Victorian Novel”. Albei oeuvres (en spesifiek die gekose tekste) word dus gedefinieer deur ’n bevoorgroding van natuurhistoriese inligting en Darwinistiese konsepte. Hierdie romanstrategie word deur Byatt (2000: 75) beskryf as “the history of creatures as part of our natural history: ... the creatures proliferate and are named, not Adamically, but scientifically and poetically. Phylum. Class. Order. Genus. Species”. Hierdie idees, wat Byatt (2000; 2001) in haar kritiese hoedanigheid al self beskryf het as “loosely Darwinian”, word voorgedra as een van die belangrike konvensies van die neo-Victoriaanse romantradisie.

Benewens hierdie stramien van Darwinistiese idees waarop neo-Victoriaanse romans berus, sonder kritici soos Levine (1978, 1988, 2007), Shuttleworth (1998, 2001) en Gilmour (2000) ook verskeie ander genrekonvensies uit. Die neo-Victoriaanse roman word byvoorbeeld gekenmerk deur ’n volledige of gedeeltelike *herrskepping* van ’n Victoriaanse periode of selfs tydgees. In die Byatt-tekste word die Victoriaanse huishouding van die Alabasters aan Bredely Hall uitgebeeld, terwyl daar in *Karolina Ferreira* weer eerder sprake van die *herrskepping* van ’n Victoriaanse tydgees is waar die natuurgeskiedenis die heersende diskoers is.

Albei tekste herwin Victoriaanse periode- en genrekodes deur veral die fiksionalisering van ’n negentiende-eeuse wetenskaplike wêreldbeeld waar die fokus op wetenskaplike teorieë val wat spesifiek met evolusie verband hou. Die dramatisering van ’n Darwinistiese moment waar wetenskaplike feite en vertroude Bybelse veronderstellings as onversoenbares ervaar word, is egter baie meer prominent in “Morpho Eugenia” waar Harald Alabaster deurentyd oor die implikasies van evolusie wroeg. Die gelyklopende verkenning van bewuste en onbewuste sferes is hierbo alreeds vermeld as prominente genrekonvensie. In die afdelings hieronder sal daar weer kortliks gewys word op die verteenwoordiging van dié twee sferes, maar dan telkens met die hoofklem op die natuurlike sfeer.

Byatt (2000), Gutleben (2001), Glendening (2007) en Kirchknopf (2008) identifiseer die volgende tekste as klassieke verteenwoordigers van dié literêre subgenre:

- *A History of the World in 10 ½ Chapters* (Julian Barnes 1989)
- *Possession* (A.S. Byatt 1990) en *Angels and Insects* (A.S. Byatt 1992)
- *The French Lieutenant’s Woman* (John Fowles 1969)
- *The Pope’s Rhinoceros* (Lawrence Norfolk 1997)
- *Wide Sargasso Sea* (Jean Rhys 1966)
- *Waterland* (Graham Swift 1983) en *Ever After* (Graham Swift 1993)

By sowel Winterbach as Byatt is daar ’n konsekwente weiering om die vermeende kloof tussen die natuur- en geesteswetenskappe te aanvaar. Byatt

word allerweë beskou as outeur wat die opposisionele pole van intellek en emosie met groot gemak oorbrug:

Byatt refuses to accept the division between feeling and intellect as she refuses to accept the division between the “two cultures” of science and arts, a division taken for granted at the time and place at which she was educated. She is acutely aware of the interplay between intellectual and emotional life – perhaps it is for this reason that she so often expresses admiration for the writing of George Eliot. Increasingly her writing is concerned with the actual operations of the mind, the brain, whether physical or metaphysical. Inevitably such concerns finally refuse the boundaries of academic discipline.

(Sturrock 2002: 93-104; my kursivering)

Dié beskrywing met betrekking tot Byatt is ook tekenend van Winterbach se romans waar die kloof tussen die intellek en emosie, die wetenskap en die kunste insgelyks oorspan word. Byatt se romans, soos dié van Winterbach, getuig van ’n oornamende van idees uit die biochemie, genetika en kuns-geskiedenis. Beide se kunsteoretiese uitsprake dui verder daarop dat albei (onder meer) ’n didaktiese doelwit het. So verklaar Viljoen/Winterbach (1994: 40) byvoorbeeld dat sy die leser wil “onderrig”, ’n “edifying discourse” wil lewer, terwyl Byatt aanvoer dat die roman ’n agnostiese vorm is wat verken en beskryf, en dat die skrywer en leser daarom meer van die wêreld leer deur die loop van die teks (British Council s.j.).

’n Vergelykende lesing tussen *Karolina Ferreira* (in 1993 gepubliseer onder die skrywersnaam Lettie Viljoen) en *Angels and Insects* (Byatt 1992) sal vervolgens die potensiële *sinchroniese* neo-Victoriaanse soortgenootlikheid tussen die twee bekroonde outeurs belig.

2.2 *Insect/Incest: Angels and Insects* (Byatt 1992) en *Karolina Ferreira* (Viljoen 1993)

2.2.1 *Ter inleiding*

Angels and Insects (Byatt 1992) bestaan uit twee novelles, naamlik “Morpho Eugenia” en “The Conjugal Angel”, maar die klem in hierdie bespreking sal slegs op eersgenoemde val aangesien dié novelle spesifiek die interaksie met die wetenskap belig. Die gelyktydige verkenning van natuurlike en spiritistiese wêreldes word vanselfsprekend alreeds in hierdie oorhoofse titel *Angels and Insects* gesuggereer. Die diskoerse van natuurgeskiedenis en die mistieke of paranormale word deur Shuttleworth (1998) as die twee distinktiewe narratiewe modusse van Byatt se twee novelles uitgesonder – myns insiens ’n uitspraak wat eweneens geldig is met betrekking tot *Karolina Ferreira* (en wat in afdeling 2.2.2 verder verreken sal word).

“Morpho Eugenia” is volgens Sturrock (2002: 93) ’n laat-twintigste-eeuse herskepping van die 1860’s wat wetenskap met letterkunde kombineer: dit lei lesers om sentrale kwessies tydens dié era te herdink ten einde ’n beter begrip te probeer vorm van die aard van Westerse (en spesifiek Victori-aanse) kultuur. Die geskiedenis van die wetenskap, die wetenskap sêlf asook die verhouding tussen wetenskap en die breër kultuur (spesifiek die verhou-ding tussen wetenskap en godsdiens) word in hierdie novelle oorweeg:

Beyond that, the novella is concerned with *human knowledge and understanding*, past and present, *of the natural world*. Through the interaction of these *different kinds of knowledge*, Byatt frees herself to explore both the intellectual potential and the limitations of reasoning by analogy. *The crossing of borders between disciplines ...* enables her to question the intellectual processes on which human beings base their thoughts and actions.

(Sturrock 2002: 94; my kursivering)

Die navorsing wat die skryf van “Morpho Eugenia” voorafgegaan het en wat volgens Byatt (2000) netsowel beslag kon gevind het in vakwetenskaplike artikels, word soos volg verwoord: “I read. Ants, bees, Amazon travels, Darwin, books about Victorian servant life, butterflies and moths”. “Morpho Eugenia” bevat dan, net soos *Karolina Ferreira*, verskillende grafiese afbeeldings van skoenlappers (pp. 1, 21, 160), ruspes (p. 129) en motte (pp. 134, 136) (sien Bylaag A). Winterbach (1993: 157) beskryf in *Karolina Ferreira* trouens presies *dieselfde motspesie en selfs subspesie* as Byatt in “Morpho Eugenia”, naamlik die pylstertmotte/*Sphingidae*.

Op die binne- én agterblad van die oorspronklike 1993-uitgawe van *Karolina Ferreira* verskyn twee identiese Winterbach-sketse met die spesie-naam van die oleander-bymot in haar eie handskrif daarby (*Deilephila nerii* van die familie *Sphingidae*; sien Bylaag B). Karolina se uitsonderlike observasie van drie subspecies van die pylstertmotfamilie, en veral die doodshoofmot, word in die roman voorgehou as *wetenskaplike vonds*, maar terselfdertyd ook as *onheilsteken*:

Op pad gewaar sy drie motspecies van die familie *Sphingidae*: die oleander-bymot (*Deilephila nerii*), die patat-bymot (*Agrius convolvuli*) en die doodshoofmot (*Acherontia atropos*). Sy staan lank na die groot, goedgekamoe-fleerde oleander-bymot en kyk – amper onsigbaar vir die niksvermoedende oog. Dit is een van haar gunstelingmotte. Die punte van die vlerke vorm ’n driehoek met die punt van die spits, opvallende agterlyf. Die vlerke lyk soos gemarmerde papier, hulle kleur diep, hulle tekstuur sensueel: fluweelbruine en dowwe varinggroene met suggesties van pienk. Hoe uitsonderlik, dink sy, om drie spesies van die pylstertmot op dieselfde aand teë te kom. *Moet sy haarself gelukkig ag, wonder sy, of moet sy gewaarsku wees?*

(Viljoen 1993: 157; my kursivering)

Die bandontwerp van *Karolina Ferreira* verklap alreeds die prominente posisie wat die wetenskaplike gegewe in dié teks beklee. Op die voorblad van die oorspronklike uitgawe (1993) verskyn 'n verwerking deur die outeur self van 'n bekende Maria Sybilla Merian-plaat. Dié skets verskyn in Merian se *Metamorphosis insectorum Surinamensium* (1705) en beeld 'n piesangplant uit waarop onderskeidelik 'n ruspe, papie en mot figureer (Bylaag C). Hierdie voorblad sinjaleer (benewens die ooglopende assosiasies met metamorfose en transformasie) volgens Roos (1997: 63) alreeds dat Karolina Ferreira as entomoloog in die voetspore van die bekende (oorwegend manlike) natuurwetenskaplikes van die agtiende en negentiende eeu volg – amper 'n reïnkarnasie daarvan word. Die beeld van die wetenskaplike en sy/haar navorsing word dus hier verromantiseer deur die suggestie van Karolina se deelname aan 'n lang historiese tradisie van wetenskaplikes. Die keuse van wetenskaplikes as romankarakters is alreeds deur Kucich (2002) as 'n tipiese Victoriaanse (en neo-Victoriaanse romanverskynsel) geïdentifiseer.

Die blote feit dat 'n vrouekarakter (in navolging van 'n besondere voorganger soos Merian) die rol van 'n professionele wetenskaplike kan beklee, verraai die skerp genderkommentaar wat in hierdie teks opgesluit lê. Binne hierdie navorsingskonteks van Victoriaanse en neo-Victoriaanse genre-tiperings kan *Karolina Ferreira* selfs geles word as 'n eietydse *omkering* van die tradisionele (Victoriaanse) manlike soektognarratief (Viljoen 1995). Karolina se toetrede tot 'n tradisioneel manlike domein soos die wetenskap is egter steeds oorwegend deur haar oorlede vader gefasiliteer.

Die bandontwerp van die heruitgawe (2006) van *Karolina Ferreira* vertoon 'n foto van uitgestalde motte en skoenlappers (vergelyk Bylaag D). Winterbach se voorkeur vir reëlmatige of simmetriese spasiëring van voorwerpe, soos skoenlappers in 'n museumkas, verraai volgens Gouws (2008: 250) haar weerstand as kunstenaar teen gewone komposisieprosedures. Die vertaalde roman (*The Elusive Moth* (Winterbach 2005)) vertoon weer 'n splinternuwe bandontwerp van 'n skoenlapper/mot met toegevoede vlerke.

Byatt betrek, soos Winterbach in haar roman, ook entomologiese gegewens oor termiete en motte in “Morpho Eugenia”. Byatt (2000) erken dat sy reeds van jongs af gefassineer is deur hierdie vergelyking tussen mens- en insekgemeenskappe en noem as inspirasiebronne die werk van E.O. Wilson en Maeterlinck (wat na bewering die navorsing van Eugène Marais geplagieer het). In albei tekste onder bespreking is die tipiese negentiende-eeuse analogie tussen mense en insekte dus 'n kerngegeewe: die gegoede Victoriaanse Alabaster-huishouding word op kritiese wyse met 'n ondergrondse termietnes vergelyk, terwyl die karakter Eugenia weer met haar mot-naamgenoot, *Morpho eugenia*, vergelyk word. Karolina Ferreira word self uitgebeeld asof sy, soos 'n mot, in 'n staat van metamorfose verkeer: “Sy lyk soos iemand in wording. Onafgewerk” (Viljoen 1993: 12). Later is haar skouers “sag en vroulik gerond, die sweet daarop fyn soos die

stof op die vlerke van motte” (p. 149). Sy word na die gloeiende Jess Jankowitz aangetrek presies soos wat ’n mot onwillekeurig na ’n kersvlam aangetrek word. Soos die ontwykende motspesie wat sy bestudeer, pas sy ook deur die loop van haar verblyf aan om te midde van die persoonlike en politieke krisis op die dorp te kan oorleef.

2.2.2 *Karolina Ferreira* (Viljoen 1993)

Die hoofkarakter in die Winterbach-roman, *Karolina Ferreira*, is ’n 35-jarige entomoloog, wat, soos haar pa vroeër, ’n navorsingsreis na die Vrystaatse dorp Voorspoed onderneem om die oorlewingstrategieë van ’n ontwykende, endemiese motspesie (*Hebdomophruda crenilinea*; familie *Geometridae*) onder droogtetoestande na te vors (Viljoen 1993: 20). Talle kritici wys daarop dat dié navorsingsreis parallel loop met ’n metafisiese innerlike reis waartydens die hoofkarakter bepaalde indrukke probeer verwerk asook sekere “bestaansvrae” probeer beantwoord (Human 2008: 82); die navorsing word aanvullend tot die soeke na selfvervulling: ’n transformasieproses waarin die Self haar groter Self soek (Gouws 1993: 10). *Karolina* se twee hartstogte word aangestip as “die bestudering van die mot en die verfyning van haar danstegniek” (1993: 37) – die een aktiwiteit ’n wetenskaplike strewe en die ander ’n vorm van spirituele ontvlugting.

Viviers (1996) beweer dat die veranderinge wat *Karolina Ferreira* op Voorspoed beleef, haar omvorm tot onderskeidelik ’n antipatriargale heldin, begenadigde mistieke danseres, motvrou-entomoloog en droomgeteisterde reisiger. Die uitgangspunt van Viviers (1996) berus op die volgende kunstetiese uitspraak deur Winterbach: “Die sug na vernuwing is die sug na transformasie. Die sug na transformasie is die verlange wat die mens en die wurm gemeen het”. Die begrip “transformasie” word deur Viviers (1996) omskryf as ’n “gedaanteverandering wat op menslike vlak vertolk word as die uiterlike manifestasie van ’n geestelike hergeboorte wat tot lewensvernuwing lei”.

Die potensiaal om herhaaldelik tydens drome in ’n verskeidenheid van gedaantes te manifesteer (polimorfie/“shape shifting”), word beklemtoon: “Minnaars, verguisdes, jeugvriende, onbekende familieledes meld hulleself nog steeds aan in ’n verskeidenheid van gedaantes en met uiteenlopende onontsyferbare, meer of minder obskure bedoelings” (Viljoen 1993: 166). Om dus in ’n droomstaat te verkeer en om voortdurend oor die dood te besin, is ’n romangegewe wat op ’n neo-Victoriaanse wyse as teenhanger van die strakker empiristies-wetenskaplike wêreldbeeld voorgehou word. Die hoofkarakter word self draer van dié ambivalensie: sy is ’n entomoloog, maar besoek ’n palmleser om haar lewensloop te voorspel; sy is ’n sober wetenskaplike, maar gee haarself oor aan die dans, die erotiek en die Boeddhisme.

Op haar reis na Voorspoed ontmoet Karolina Ferreira vir Willie September, 'n natuurgeneser wat van tyd tot tyd by sy Argentynse leermeester, ene meneer Isayago, op die dorp loseer. Dié vennootskap tussen Willie en Karolina – oor ras- en klasgrense heen – verdien hier vermelding. Karolina smee 'n hegte band met Willie, vergesel hom soggens op uitstappies in die veld en help hom smiddae met die etikettering van die monsters wat hy in sy kamer aanhou: plante, wortels, sade, bessies, verpoeierde landskulpe, klipskerwe, insekte, spinnekoppe en kristalle. In die glasflesse met alkohol is daar, benewens die misterieuse vingervormige wortel, ook 'n “vierlongspinnekop; spesie *Orthoghnatha*” waarvan hy 'n tinktuur voorberei (1993: 172). Die versameling, identifisering en uitstalling van voorwerpe in ruimtes soos laboratoriums en museums is 'n opvallende oeuverekenmerk by Winterbach (en Byatt) en kan vertolk word as die mens se poging om deur bewaringsaksies die verganklikheid van dinge teen te werk (Lemmer 2010).

Onder Willie se wakende oog leer Karolina dat die menslike liggaam met sy organe en stelsels soos 'n “enorme landkaart is waarop daar al hoe meer inligting aangebring kan word” (1993: 58). Van Zyl (1993: 10) noem dit 'n “nuwe manier van sien; 'n geloof in voorspellings, voorbeskikkings en groter kragte; 'n besef van die mensspesie se nietigheid teenoor die meedoënlose tydgang van natuur en geskiedenis”:

Omdat sy haar tot dusver aan die bestudering van insekte gewy het, was sy geneig om die mens te sien as net 'n onderafdeling in die groot ordening van die diereryk. 'n Onderafdeling van die vertakking Gewerweldes – ewe belangrik as die Ongewerweldes, die ander groot vertakking, waarmee sy haar besig hou. (In die besonder met die stam *Arthropoda*, klas *Insecta*, met sy nege en twintig ordes). Hier met Willie in die veld sien sy *die mens is 'n groot gebied*.

(Viljoen 1993: 58; my kursivering)

Olivier (1994: 34) bevestig dat die hoofkarakter uitkoms soek uit 'n ongedefinieerde traumatiese verlede wat gemoeid is met die vermoë tot en begeerte na liefde. Karolina Ferreira word volgens hom op Voorspoed, met die hulp van haar manlike begeleiers, 'n “beskouer van die *ondergrondse magstryd*” tussen die plaaslike takke van die Suid-Afrikaanse Polisie en die ANC in 'n tyd van politieke woelinge en transformasie. Hierdie groep mans (September, Habermaut, Kolyn, Els, Roeg, Kielimann en Jankowitz) word begeleiers wat haar aan verskillende (oorwegend manlike) domeine blootstel: die veld, die snoekerkamer, danssale van plattelandse dorpe, die politieke bedrywighede in die aangrensende township, die erotiese sfeer, die Boeddhisme.

Haar verblyf op Voorspoed strek oor agtien weke (vanaf somer tot herfs) en die snikhete Vrystaatse Januarie simuleer vir Karolina die presiese toestande wat ook tydens die Anglo-Boereoorlog (1899-1902) in hierdie

streek moes geheers het direk na die implementering van die Engelse se ver-skroeideaardebeleid – ’n historiese gegewe wat onder meer ook resoneer in die geskilderde muurpaneel van die plattelandse hotel waar sy aanvanklik tuisgaan. Die geografiese situering van Voorspoed naby slagvelde soos Majuba, Ladysmith en Isandlwana bevoorgrond verder hierdie historiese subteks (wat ook later resoneer in *Buller se plan, Landskap met vroue en slang* en *Niggie*) met die spesifieke doel “om die Boer se stryd in verskil-lende stadia van sy geskiedenis te verken” (Smuts 1994: 6; my kursivering).

Op ’n spesifieke aand waartydens die spanning in die hotel voelbaar word, word nie slegs sekere individue nie, maar *almal* deel van ’n patroon van “ontbinding en samekoms” (Viljoen 1993: 67); “ontbinding en trans-formasie” (p. 108); “van die stadige ongedanste dans wat om die tafel en *in die vlerke* voltrek word” (pp. 67, 136). Almal vertoon nou amfibiese trekke en “dinge raak los van hulle troebel moer, en dryf stadig na die oppervlak” (pp. 67-68). Gouws verwys na die “*kollektiewe psige*” van die aanwesiges; dat hulle “een vlees, een voorneme, een geskrif, *een geskiedenis*” word (p. 6; my kursivering).

2.2.3 “*Morpho Eugenia*” (Byatt 1992)

Die hoofkarakter in A.S. Byatt se teks is ’n man uit die Britse laer middel-klas, die entomoloog William Adamson (uiteraard met toespeling op die Bybelse Adam en sy naamgewingsfunksie). Sy karakter is volgens Byatt (2000: 79) geskoei op dié van die natuurkundiges Henry Walter Bates, Alfred Russell Wallace en Richard Spruce. Ná Adamson se terugkeer van ’n ontdekkingsreis in die Amasone word hy in 1860 in diens geneem deur Sir Harald Alabaster – ’n aristokraat, predikant en amateurnatuurkundige in die tradisie van Gilbert White en Phillip Gosse, asook die romankarakter Mr. Farebrother in *Middlemarch* (Byatt 2000: 79). Adamson se taak by Bredely Hall is om Alabaster se versameling natuurlike objekte te *klassifiseer* en te *orden*:

Now I have in my outhouses – I am ashamed to admit it – crate upon crate I have enthusiastically purchased, from Mr. Wallace, from Mr. Spruce, from Mr. Bates and yourself, but also from travellers in the Malay peninsula, in the Australias, in Africa – I had quite underestimated the task of setting these in order. There is something very wrong, Mr. Adamson, in plundering the Earth of her beauties and curiosities and then not making use of them for what alone justifies our depredations – *the promotion of useful knowledge, of human wonder.*

(Byatt 1992: 14, 17; my kursivering)

Die gesprekke tussen Adamson (as wetenskaplike/“new man”) en Alabaster (as predikant) verteenwoordig die tipiese negentiende-eeuse konflik wat daar in dié spesifieke era tussen voorstanders van die Darwinisme en kreasi-

onisme geheers het. Adamson ondersteun as wetenskaplike uiteraard die teorie van natuurlike seleksie, terwyl Alabaster meen dat daar noodwendig ’n oorhoofse ontwerper (“a Creator, a Designer”) moes wees wat elke spesie vir ’n bepaalde doel geskep het (1992: 33-36). Shuttleworth (2001: 148) sonder hierdie dramatisering van die Darwinistiese oomblik in Victoriaanse geskiedenis uit as een van die kernidees in neo-Victoriaanse tekste (iets wat ook baie duidelik uit ’n Winterbach-roman soos *Niggie* blyk).

Die openingstoneel van “Morpho Eugenia” beeld, in nabootsing van ’n Darwinistiese seleksieproses, ’n dans by Bredely Hall uit (let op na die fonetiese merker “breed” – “teel” of “aanteel” in Afrikaans). Dié danskode (ewe prominent in *Karolina Ferreira*) resoneer later ook weer in ’n beskrywing van die seksuele gedrag van keisermotte wanneer hulle Alabaster se dogter Eugenia toepak in die skoenlapperhuis wat Adamson spesiaal vir haar bou, maar ook in die paringsvlug van termiete, wat retrospektief hierdie openingsdanstoneel binne ’n Darwinistiese konteks plaas.

Terwyl Adamson en Eugenia dans, gesels hulle oor die funksie van kleur as seksuele lokmiddel in die natuur. William wys daarop dat die manlike lede van skoenlapperspesies die helderste kleure vertoon. Dié gesprek oor kleurverskille tussen manlike en vroulike lede van ’n spesie word later verder gevoer wanneer Adamson dié verskynsel aan Harald Alabaster verduidelik met verwysing na Darwin se teorie oor natuurlike seleksie. Adamson verduidelik egter ook dat sekere spesies, soos die *Papilios* (en spesifiek die spesie *Morpho eugenia*) se helder kleure soms as waarskuwing dien eerder as aanlokker. Hierdie observasie verkry later reliëf met betrekking tot Eugenia se eie geheime seksuele aktiwiteite. Byatt verduidelik hierdie tipiese Victoriaanse belangstelling in skoonheid/estetika soos volg:

One of the things that delighted me about writing *Angels and insects* was playing with the comparison of human ideals of beauty (in the Victorian age) and beauty in the creatures. The early evolutionary thinkers were baffled by the beauty of male birds and butterflies, and showed a male tendency at first to think of this merely as a sign of the greater importance of that sex. Then both Wallace and Darwin began to think about *the idea of sexual selection, of female choice*. Darwinian ideas affected two kinds of narrative that were venerable parts of the forms of Western art. *They affected not only the idea of religion – creation, salvation, immortality – but the quite different idea of romantic love*. I wanted in “Morpho Eugenia” to depict my hero’s passionate attraction to the beautiful and well-bred Eugenia Alabaster as *a question of pheromones and Victorian love combined*.

(Byatt 2000: 81; my kursivering)

Eugenia (ook die naam van ’n gesogte subspesie van die *Morpho rhetenor-mot*) aanvaar uiteindelik taamlik halfhartig William Adamson se huweliksaanbod. In sowel Winterbach as Byatt se tekste word die danskode dus ondersteun deur ’n uitvoerige beskrywing van die termiete se paringsvlug,

en die aktiwiteite in Voorspoed en Bredely Hall vind ook, soos in 'n termietnes, dikwels *ondergronds* plaas. Daar is deurentyd 'n voorkeur vir die wetenskaplike feit en stelwyse in die novelle. Die strategie om veelvuldige lyste met spesiename te verskaf, om verwonderd te staan voor die eindelose verskeidenheid van vorme (om Darwin se veelgebruikte frase aan te wend), is by beide Winterbach en Byatt 'n prominente vertelstrategie. Soos Winterbach beklemtoon Byatt (2000) ook die kritieke rol van *naamgewing*. Byatt het skynbaar, eers nadat sy op die naam "Eugenia" vir die hoofkarakter besluit het, ontdek dat *Morpho eugenia* eintlik 'n subspesie van *Morpho retentor* is. Die naam "Eugenia" verwys vanselfsprekend ook na "eugenics", synde eugenetiek of rasverbeteringsleer, wat besonder relevant is binne hierdie spesifieke verhaalkonteks. Wanneer William aan Eugenia sy enigste en waardevolle eksemplaar van *Morpho eugenia* oorhandig, verduidelik hy dat die naam "lovely and shapely", maar ook "shape-changer" beteken.

Eugenia se broer, Edgar Alabaster, staan besonder afkerig teenoor Adamson en suggereer dat laasgenoemde *geneties minderwaardig* aan die Alabasters is ("underbred"; "bad blood"; "a hanger-on"), wat beskryf word as "a charming and homogeneous group" (1992: 4). Die Alabasters word voorts beskryf met woorde soos "ancient", "noble" en "pure-blooded" (p. 22). Uit hierdie huwelik word vyf kinders (waaronder twee stelle tweelingdogters) gebore wat, tot Adamson se ontsteltenis, álmal na die Alabasters met hulle wasbleek voorkoms en goue hare trek (p. 69): "They don't seem to resemble me at all They all revert so shockingly to the ancestral type" (p. 69).

Eugenia verkry in die proses die status van 'n termietkoningin ("egg laying machine"; 1992: 102) wat die oorlewing van die spesie moet verseker deur primêr op aanteling te fokus. Adamson vergelyk homself met die manlike termiet "[whose] whole existence is directed *only* to the nuptial dance and the fertilisation of the Queen" (1992: 103). Vergelyk die gedetailleerde beskrywing van die termietkoninginne (pp. 102-103) en hulle voornemende metgeselle se huweliksvlug, wat ook as 'n kernmoment in *Karolina Ferreira* (1993: 147) vertolk kan word.

Gebind deur sy huweliksverpligtinge moet Adamson sy entomologiese navorsing nou beperk tot 'n bestudering van termietgedrag in die woude digby Bredely Hall. Die kinders se goewernante, Matty Crompton, staan hom by en hulle termietnavorsing word later vir die breë publiek toeganklik gemaak deur middel van hulle eie geïllustreerde natuurhistoriese publikasie, *The Swarming City: A Natural History of a Woodland Society, Its Polity, Its Economy, Its Arms and Defences, Its Origin, Expansion and Decline* (1862), wat ten volle in die novelle weergegee word. *The Swarming City* is volgens Shuttleworth (1998) maar een van vele tekste wat bydra tot die natuurhistoriese gelaagdheid van "Morpho Eugenia". Ander tersaaklike "tekste" is Harald Alabaster se sirkelredenasies waardeur hy die evolusieleer deur die teologie wil verklaar, Adamson se persoonlike notas oor instink en intelli-

gensie en Matty Crompton se fabel oor inseklike met die veelseggende titel “Things Are Not What They Seem” (Byatt 1992: 119-140).

In dié vermelde fabel bevind ene Seth (wat Adam se seun was; vergelyk ook William se van Adamson) en sy geselskap hulleself in ’n posisie waar hulle deur ’n towerfee (Dame Cottitoe Pan Demos) in ’n *ondergrondse* ruimte gevange gehou word. Seth ontsnap deurdat ’n mier hom toor om van gedaante te verwissel (van mens na ruspe) – vergelyk hierdie verhaalgegewe met soortgelyke gedaanteverwisselings in Langenhoven se *Brolloks en Bittergal*. Die mier lei Seth in sy nuwe vorm deur ’n netwerk van ondergrondse tunnels na ’n tuin waar hy kennis maak met ene Miss Mouffett, wie se naam ’n toespeling is op Miss Muffett, wat in die kinderrympie wat deur ’n spinnekop verjaag word. Sy stel verskillende motspesies aan hom voor. Eerstens kom die “Large Elephant Hawk Moth” (*Sphinx deilephila elpenor*), ’n subsesie van die pylstertmotte of *Sphingidae* (“Hawk Moths”) aan die beurt:

He is very handsome, I think, with his rosy body and wings, striped with the loveliest mossy-green. He is like a moss-rose-bud, though he is not named for that. He is a Large Elephant Hawk Moth His *scientific* name is Sphinx Deilephila Elpenor. Deilephila is a beautiful word, meaning “lover of the evening”, for he likes to fly at dusk. “And Sphinx?” said Seth Sphinx is one of the names of the great Fairy. It means, in part, the asker of riddles. And the answer too. She loves these moths because they are riddles, like herself.

(Byatt 1992: 133-134)

Daarna wys Miss Mouffet aan Seth die doodshoofmot (“Death’s-head Hawkmoth” ofte wel *Sphinx acherontia atropos* met die skedelteken op sy toraks (sien Bylaag A; laaste figuur regs onder). Dié skedelteken het in verskillende kulture daartoe gelei dat hierdie betrokke mot as onheilsteken en selfs as boodskapper van die dood beskou word. Saam met ’n verduideliking van die spesienaam, *Sphinx acherontia atropos*, word enkele wenke vir die voorgenome reis ook verskaf:

Acheron is the River of Pain in the Underworld, where you must go, and Atropos is the Fate who snips the thread of life with her terrible shears. Hold tight to the Sphinx, no matter what forms flow past you, and remember, things are not what they seem, and the death’s head is not Atropos’ face, but a soft nest where you may lie in safety, if you dare.

(Byatt 1992: 136)

Op Seth se vraag of die fee hom sal help om weer van insek na mens te verander (“my former shape”), is die antwoord: “She will change you, for that is her work. It may be that the change will be a restoration” (1992: 135). Die reis lei deur ’n rotsskeur na ’n donker onderwêreld (’n benederyk: vergelyk die titel van Winterbach se 2010-roman) waar hy beurtelings deur verskeie

motsoorte begelei word. Wanneer hy ná 'n diep slaapsessie uiteindelik deur 'n onsigbare figuur aangespreek word, moet hy (om hulp met sy transformasie te verkry) slegs een vraag beantwoord: “What is my name?”

Hy weier om die pratende figuur agter die masker te benoem, aangesien hy hom/haar nie kan sien nie, maar vertrou dat hy desnieteenstaande tog gehelp sal word. In hierdie “vertroue” lê dan die oplossing van die raaisel (“You have solved the riddle most excellently”). Die mot wat hom ten slotte vergesel na die kelder waar sy vriende ontset word, verander self in 'n “monstrous creature, the size of an eagle”. Let daarop dat monstrositeit 'n unieke kenmerk van Gotiese fiksie is (Dewey 2004). 'n Magiese stof word deur die reusagtige mot se vlerke afgeskei waardeur Seth weer na sy oorspronklike vorm herstel word.

In die hoofverhaallyn word William Adamson se vorming van die woord “insect” tydens 'n Scrabble-spel deur Matty Crompton na “incest” verander. Die anagram *insect/incest* (ook *scient* en *nicest*) is volgens Shuttleworth (1998: 264) ontleen aan Nabokov (entomoloog en kurator van die Harvard-natuurgeskiedenis museum) se *Ada or Ardor: A Family Chronicle* (1969). Adamson word kort daarna na die hoofwoning ontbied, waar hy vir Eugenia en haar broer Edgar Alabaster op heterdaad in die bed betrap. Die langdurige bloedskendige verhouding tussen dié twee bied uiteindelik vir Adamson die biologiese verklaring van waarom al “sy” kinders na die Alabasters trek.

Uiteindelik verlos van sy morele verantwoordelikheid teenoor Eugenia erken hy en Matty hulle aangetrokkenheid tot mekaar. Matty word nou “Mathilda” en is volgens Byatt (2000) “the predatory worker-turned-queen in the metaphorical anthill”. Die konsep van gedaanteverandering is 'n kritieke gegewe in tekste waar die entomologie sentraal staan. William en Mathilda (synde verteenwoordigers van die middelklas) vertrek ten slotte as getransformeerde karakters saam op 'n nuwe navorsingsreis na die Amasone.

3 Gevolgtrekking

Beide “Morpho Eugenia” en *Karolina Ferreira* is onkonvensionele liefdesverhale waar die genderstereotipering van die tradisionele populêre liefdesverhaal ondermyn word. Binne hierdie konteks verkry Eugenia se aanvanklike verklaring dat hulle 'n gelukkige familie is (“We love each other very much”) 'n ironiese dimensie (Byatt 1992: 8). Die geleidelike ontplooiing van *Karolina Ferreira* se verhouding met Jess Jankowitz verloop ook allermens op die geykte patroon. *Karolina* se oorweging van al die verskillende manskarakters of aanspraakmakers verloop selfs soos 'n Darwinistiese seleksieproses waarin die konsep van vroulike keuse bevoorgrond word – 'n interpretasie wat nog nie in vorige lesings van die teks uitgesonder

is nie (en getuig van die interpretatiewe moontlikhede wat deur 'n plasing van die teks binne die neo-Victoriaanse tradisie bewerkstellig word).

Die gedeelde wetenskaplike verwysingsvelde skep 'n geloofwaardige vertelruimte waarbinne die twee wetenskaplikes (William Adamson en Karolina Ferreira) as romankarakters kan funksioneer. Beide hierdie hoofkarakters se navorsingsreise kan as reise na selfvervulling vertolk word. Byatt se teks boots aanvanklik die Victoriaanse manlike soektognarratief na, maar aan die einde van die eerste novelle word die konvensie onverwags omgekeer. Mathilda Crompton onderneem nou ook 'n navorsingsreis na die Amasone – nie slegs as Adamson se nuwe minnares (of Eva) nie, maar as volwaardige navorsingsgenoot. *Karolina Ferreira* is weer vanweë die vroulike hoofkarakter se status as professionele wetenskaplike vanuit die staanspoor 'n neo-Victoriaanse omkering van die tradisionele Victoriaanse manlike soektognarratief.

In pas met die neo-Victoriaanse verteltradisie is daar 'n buitengewone bevoorgronding van Darwinistiese idees in albei eksemplariese tekste. Die tradisionele natuurgeskiedenis tekste ageer by beide tekste as narratiewe model én motief. Wetenskaplike konsepte van evolusionêre aanpassing, seksuele seleksie, groei, afstamming en metamorfose word in beide voorbeeldtekste romanmatig ontgin om die persoonlike gedaanteverwisseling van die karakters metafories te ondersteun. Dié gedaanteverandering word verder versterk deur die entomologiese intertekste. Ten spyte van die geografiese en tydsverskille, is die Engelse Bredely Hall en Vrystaatse Voorspoed glad nie so verskillend nie: bogronds lyk alles ordelik, maar ondergronds woed daar 'n politieke, persoonlike en seksuele oorlewingstryd: “Hier is alle aktiwiteite subtieler, meer ondergronds: dié van mense sowel as van insekte” (Viljoen 1993).

In 'n poging om die menslike kondisie te probeer begryp, word die mens se oorsprong in beide *Karolina Ferreira* en “Morpho Eugenia” beredeneer met behulp van Darwin se evolusieleer. Die interafhanklikheid tussen alle lewende organismes (of dit nou insekte, vlermuise, gewerweldes of plante is) word erken. 'n Bevoorgronding van spesie met gepaardgaande kwessies van wetenskaplike observasie, benoeming, klassifikasie en bewaring staan in albei tekste voorop.

Die hantering en verspreiding van natuurwetenskaplike kennis asook die meegaande (Victoriaanse) populariseringsideaal is alreeds aangetoon: “the promotion of useful knowledge, of human wonder”, aldus Harald Alabaster (Byatt 1992: 17). Benewens toeganklike verduidelikings wat deurgaans op strakker wetenskaplike stellings volg, word die konsep van *begeleiers* as fasiliteerders van kennis in beide tekste beklemtoon: Adamson as begeleier van Matty Crompton en Harald Alabaster; die motte as begeleiers van Seth in die fabel wat Matty Crompton skryf; en die manskarakters as begeleiers van Karolina Ferreira in die Winterbach-roman.

Die mens se oorsprongsgeskiedenis word, soos in ander Winterbach-tekste, nie slegs vasgelê in fossiele, beentjies en skedels nie, maar óók in die menslike herinnering. In sowel Byatt as Winterbach se tekste word ingewikkelde familieverbintenisse beklemtoon. Viljoen (2003: 6) se opmerking oor die Freudiaanse familieroman met verwysing na *Karolina Ferreira*, in samehang met die oortuiging van Kohlke (2009: 264) dat neo-Victoriaanse fiksie dikwels gekwelde en traumatiese gesinsverhoudings uitbeeld, verdien vermelding.

Sowel Byatt as Winterbach verken die natuurlike wêreld, maar laat nie na om ook terselfdertyd te verwys na magiese bonatuurlike sferes nie. Vergelyk hier die oorbruggende funksie van die doodshoofmotmotief waarna vroeër verwys het. Die ossilering tussen oënskynlik disparate pole en opposisies (soos kennis versus nierasionaliteit; wetenskap versus mistiek; natuurhistories versus kultuurhistories, man versus vrou, intellek versus emosie) is 'n verdere gedeelde eienskap tussen hierdie soortgenootlike tekste van Byatt en Winterbach wat aansluiting vind by 'n neo-Victoriaanse romantradisie.

Die verweefdheid, konteksgebondenheid en skatpligtigheid tussen tekste is dus hierbo nagespeur met verwysing na die werk van Winterbach en Byatt as lede van dieselfde teksfamilie. Die uitgebreide en komplekse netwerk van verbintenisse wat só aangetoon is, strook met die Darwinistiese idee van nie-eenlynige afstamming. Daar is dus tekens van familietreke; van “close and distant relatives” (Cohen 1986: 244); van literêre soortgenootlikheid. Die Nabokov-anagram van *insect/incest* het dus enersyds betrekking op die gedeelde tema van entomologie wat in die twee eksemplariese tekste voorkom, maar verwys andersyds ook speels na die “inteling” wat daar in die onderhawige teksfamilie ten opsigte van ooreenstemmende motiewe, temas, vorme en wêreldbeskouing plaasvind. Die ondersoek het aan die lig gebring dat Winterbach en Byatt 'n bepaalde tendens voortsit wat alreeds in die werk van hulle Victoriaanse voorgangers soos George Eliot (asook Afrikaanse “Victoriaanse” voorgangers soos Marais, Leipoldt en Langenhoven) aantoonbaar was. Die bevoorgronding van die natuurgeskiedenis, gepaardgaande met 'n soortgelyke obsessiewe soeke na dít wat ágter daardie natuurlike wêreld lê, was ook 'n kernegegewe in die Victoriaanse roman (en nou ook weer in die herskrewe vorm daarvan, naamlik die neo-Victoriaanse roman).

Sekere Victoriaanse periode- en genrekenmerke het, weliswaar 'n paar dekades later, ook in die vroeëre Afrikaanse letterkunde gemanifesteer. Daardie voorlopers van Winterbach wat aan die Victoriaanse dampkring blootgestel was, se oeuvres illustreer die prominensie van die negentiende-eeuse wetenskaplike wêreldbeeld wat sedert die publikasie van Darwin se evolusieleer aan die orde was. Winterbach se romans getuig van 'n voortgesette tendens om hierdie Darwinistiese wêreldbeeld in die Afrikaanse prosa te fiksionaliseer. Dié empiristiese wêreldbeeld word egter in neo-Victoriaanse tekste (in navolging van hulle Victoriaanse voorlopers) dikwels in

samehang met 'n nierasionele en mistieke ryk voorgestel. Tekste deur Marais en Leipoldt word veral gekenmerk deur 'n drang om die bonatuurlike op wetenskaplike wyse te verklaar – 'n aspek wat minder prominent figureer by Winterbach en Byatt.

Winterbach se ontginning van Darwinistiese konsepte en haar spesifieke hantering van natuurhistoriese data (soms ook met die gebruikmaking van betekenisdraende newetekste), vertoon, soos hierbo aangetoon, opvallende ooreenkomste met die romankuns van Byatt. Uit die voorafgaande argumente behoort dit duidelik te wees dat beide Winterbach en Byatt se romans ook beduidende inhoudelike en strukturele verwantskappe vertoon met die Victoriaanse Darwinistiese of ontwikkelingsroman (Chapple 1986), maar veral ook met die eietydse permutasie daarvan, naamlik die neo-Victoriaanse romantradisie.

Die tekste verskil wel in dié opsig dat die Byatt-tekste 'n direkte Victoriaanse ruimte oproep, terwyl Winterbach se roman weer eerder berus op 'n herroeping van die Victoriaanse tydgees. “Morpho Eugenia” lewer skerp kommentaar op die Britse aristokrasie en verwante kwessies van klas, terwyl Karolina se situering in 'n Suid-Afrikaanse oorgangperiode weer die kategorie van ras betrek (en in daardie sin problematiseer albei tekste dus sekere historiese aannames oor klas, ras en natuurlik ook gender).

Genreverwagtings rig dikwels bepaalde interpretasiemoontlikhede en die plasing van Winterbach en Byatt se skryfkuns binne hierdie romantradisie bied 'n artistieke en literêr-historiese motivering vir die veelvoudige natuurwetenskaplike verwysings in die eksemplariese voorbeelde. Vergelykende lesings van die twee soortgenootlike tekste deur hierdie lens bevestig verder die funksionaliteit van die wetenskaplike interteks. Gouws (2008: 19) beweer byvoorbeeld dat die bestaan van bonatuurlike verskynsels in Winterbach se werk teen sy eie interpretasie daarvan indruis – vir hom verteenwoordig haar werk 'n strak empiriese wêreldbeskouing waarin daar weinig ruimte vir die uitbeelding van bonatuurlike sfere bestaan. 'n Literêr-historiese plasing van *Karolina Ferreira* binne hierdie neo-Victoriaanse tradisie verklaar (en noodsaak) egter 'n gelyktydige verkenning van natuurlike en bonatuurlike sfere as 'n logiese uitvloeisel van die reaksie op Darwin se evolusieteorie. Deur dus hierdie twee soortgenootlike tekste deurentyd in reliëf met mekaar te lees, word die winste van 'n neo-Victoriaanse genre-tipering asook die nuwe interpretasiemoontlikhede wat sodanige literêr-historiese plasing inhou, algaande duideliker.

Verwysings

Alfer, A & Noble, M.

2001 *Essays on the Fiction of A.S. Byatt: Imagining the Real*. London: Greenwood.

- Barricelli, J-P. & Gibaldi, J.
 1982 *Interrelations of Literature*. New York: Modern Language Association.
- Beer, G.
 2000 *Darwin's Plots: Evolutionary Narrative in Darwin, George Eliot and Nineteenth-Century Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bonheim, H.
 1990 *Literary Systematics*. Cambridge: Brewer.
- Boulter, M.
 2008 *Darwin's Garden: Down House and the Origin of Species*. London: Constable.
- Brantlinger, P. & Thesing, W.B.
 2002 *A Companion to the Victorian Novel*. Oxford: Blackwell.
- British Council
 s.j. A.S. Byatt. Online:
 <[http://www. contemporarywriters.com/authors/?p=auth20](http://www.contemporarywriters.com/authors/?p=auth20)>. 5 Junie 2009.
- Brockman, J.
 1995 *The Third Culture*. New York: Simon & Schuster.
- Byatt, A.S.
 1992 *Angels and Insects*. Londen: Chatto & Windus.
 2000 *On Histories and Stories: Selected essays*. Cambridge: Harvard University Press.
 2001 True Stories and the Facts in Fiction. In: Alfer, A. & Noble, M. *Essays on the Fiction of A.S. Byatt: Imagining the Real*. London: Greenwood, pp. 175-201.
 s.j. Persoonlike webwerf. Aanlyn: <<http://www.asbyatt.com>>. 17 Augustus 2009.
- Carroll, J.
 1995 *Evolution and Literary Theory*. Missouri: University Press.
 2004 *Literary Darwinism: Evolution, Human Nature and Literature*. London: Routledge.
- Chapple, J.A.V.
 1986 *Science and Literature in the Nineteenth Century*. London: Macmillan.
- Cohen, R (ed.)
 1986 Do Postmodern Genres Exist? *Genre* XX:3-4, pp. 241-257.
- Conley, T.
 1986 The Linnaean Blues: Thought on the Genre Approach. In: Simons, H. & Aghazarian, A. (eds) *Form, Genre, and the Study of Political Discourse*. South Carolina: University of South Carolina Press, pp. 59-78.
- Contemporary Writers Online
 2003 A.S. Byatt. Online:
 <<http://galenet.galegroup.com/servlet.htm>>. 26 November 2008.
- Cordle, D.
 1999 *Postmodern Postures: Literature, Science and the Two Cultures Debate*. Sydney: Ashgate.

- Cosslett, T.
1982 *The "Scientific Movement" and Victorian Literature*. Sussex: Harvester.
- Dawson, G.
2006 Literature and Science under the Microscope. *Journal of Victorian Culture* 11(2): 301-315.
- Dewey, S.
2004 Continuing Popular Belief in the 19th Century. Online: <<http://skepticroport.com/sr/?p=164>>. 20 Junie 2010.
- Fowler, A.
1974 The Life and Death of Literary Forms. In: Cohen, R. (ed.) *New Directions in Literary History*. London: Routledge & Kegan Paul, pp. 77-94.
- Gerhardt, M.
1992 *Genre Choices, Gender Questions*. Norman & London: University of Oklahoma Press.
- Gilmour, R.
2000 *Using the Victorians: The Victorian Age in Contemporary Fiction*. In: Jenkins, A. & John, J. (eds) *Rereading Victorian Fiction*. London: Macmillan.
- Glendening, J.
2007 *The Evolutionary Imagination in Late-Victorian Novels. An Entangled Bank*. Burlington: Ashgate.
- Gouws, A.
2008 Ingrid Winterbach as skrywer en as beeldende kunstenaar – enkele beskouings. *Stilet* 20(1): 8-42.
- Gouws, T.
1993 'n Halfwegstasie op pad van ons transformasie. *Beeld*, 15 November 1993, p. 10.
- Greeff, R.
1994 Lettie Viljoen en haar motteboek. Aanlyn: <<http://www.agape.co.za/ingrid/karolina.htm>>. Februarie 2009.
- Gutleben, C.
2001 *Nostalgic Postmodernism: The Victorian Tradition and the Contemporary British Novel*. Amsterdam: Rodopi.
- Human, M.P.
2007 Verlies in die oeuvre van Lettie Viljoen/Ingrid Winterbach. Ongepubliseerde doktorsale proefskrif, Universiteit van Johannesburg.
- Jansen, E.
1999 Lettie Viljoen/Ingrid Winterbach (1948–). In: Van Coller, H.P. (red.) *Perspektief en profiel: 'n Afrikaanse literatuurgeskiedenis*, Deel 2. Pretoria: J.L. Van Schaik, pp. 733-745.
- Jenkins, A. & John, J.
2000 *Rereading Victorian Fiction*. London: Macmillan.
- Kannemeyer, J.C.
2005 *Geskiedenis van die Afrikaanse literatuur (1652-2004)*. Kaapstad: Human & Rousseau.

- Kent, T.
1986 *Interpretation and Genre: The Role of Generic Perception in the Study of Narrative Texts*. Lewisburg: Bucknell University Press.
- Kirchknopf, A.
2008 (Re-)workings of Nineteenth-Century Fiction: Definitions, Terminology, Contexts. *Neo-Victorian Studies* 1(1): 53-80.
- Knight, D.
1986 *The Age of Science: The Scientific World View in the Nineteenth Century*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kohlke, M-L.
2009 Introduction: Speculations in and on the Neo-Victorian Encounter. *Neo-Victorian Studies* 1(1): 1-18.
- Kucich, J.
2002 Scientific Ascendancy. In: Brantlinger, P. & Thesing, W.B. *A Companion to the Victorian Novel*. Oxford: Blackwell, pp. 119-136.
- Lemmer, E.
1994 Gen(r)e in die resente Afrikaanse literatuur: permutasies en matriksmoonlikhede in tekste van Goosen, Krog en Brink. Ongepubliseerde MA-verhandeling, Universiteit van Pretoria.
2010 Persoonlike gesprek met Ingrid Winterbach. Pretoria, 22 Julie 2010.
- Levenson, M.
2001 Angels and Insects: Theory, Analogy, Metamorphosis. In: Alfer, A. & Noble, M. *Essays on the Fiction of A.S. Byatt. Imagining the real*. London: Greenwood, pp. 161-174.
- Levine, G.
1988 *Darwin and the Novelists: Patterns of Science in Victorian Fiction*. Cambridge: Harvard University Press.
2007 Science and Victorian literature: a personal retrospective. *Journal of Victorian Culture* 12(1): 86-96.
- Levine, G. (ed.)
1987 *One Culture: Essays in Science and Literature*. Wisconsin: University Press.
- Miller, J.
1996 The Salon Interview: A.S. Byatt. Online: <http://www.salon.com/weekly/interview960617.html>. 12 Mei 2007.
- Newman, J. & Friel, J.
2003 An interview with A.S. Byatt. Online: <http://www.cercles.com/interviews/byatt.html>. 2 November 2009.
- Olivier, G.
1994 *Die begeerte na liefde*. *Vrye Weekblad*, 26 Januarie 1994, p. 34.
- Paradis, J. & Postlewait, T.
1981 *Victorian Science and Victorian Values: Literary Perspectives*. New York: The New York Academy of Sciences.
- Random House.
s.j. About this book: *Angels and Insects*, A.S. Byatt. Online: <http://www.randomhouse.com/catalog/display.pperl?isbn=9780-679751342>. 13 November 2008.

- Rauch, A.
2001 *Useful Knowledge: The Victorians, Morality, and the March of the Intellect*. London: Duke University Press.
- Roos, H.
1997 'n Vrou in die kolonies: Oor die grense van taal en tyd. *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans* 4(1): 62-77.
- Schaeffer, J.
1989 Literary Genres and Textual Genericity. In: Cohen, R. *The Future of Literary Theory*. London: Routledge, pp.167-187.
- Shaffer, E. (ed.)
1998 *The Third Culture: Literature and Science*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Shuttleworth, S.
1998 Natural History: The Retro-Victorian Novel. In: Shaffer, E. (ed.) *The Third Culture: Literature and Science*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, pp. 253-268.
2001 Writing Natural History: "Morpho Eugenia". In: Alfer, A. & Noble, M. *Essays on the Fiction of A.S. Byatt: Imagining the Real*. London: Greenwood, pp.147-161.
- Slusser, G. & Guffey, G.
1982 Literature and Science. In: Barricelli, J-P. & Gibaldi, J. *Interrelations of Literature*. New York: Modern Language Association.
- Smuts, J.P.
1994 Karolina Ferreira hoogtepunt: Jongste Lettie Viljoen-roman. *Die Volksblad*, 2 Mei 1994, p. 6.
- Sturrock, J.
2002 Angels, Insects and Analogy: A.S. Byatt's "Morpho Eugenia". *Connotations* 12(1): 93-104.
- The Independent*
2009 Interview with A.S. Byatt. 2 December 2009.
- Van Coller, H.P. (red.)
1999 *Perspektief en profiel: 'n Afrikaanse literatuurgeskiedenis*. Deel 2. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Van Zyl, D.
1993 Storie en pitkos gelyk. *Die Burger*, 21 Desember 1993, p. Victorian Web
2008 Online: <<http://www.victorianweb.org>>. 17 Junie 2008.
- Viljoen, Lettie
1993 *Karolina Ferreira*. Kaapstad: Human & Rousseau.
1994 U is 'n bodemlose put: Lettie Viljoen oor metafiksionele kwessies. *Die Suid-Afrikaan* 47:40.
1996 *Landskap met vroue en slang*. Kaapstad: Human & Rousseau.
- Viljoen, Louise
2003 Voorwoord. In: Viljoen, Lettie. *Karolina Ferreira*. Kaapstad: Human & Rousseau.
2007 Antjie Krog en haar literêre moeders: Die werking van 'n vroulike tradisie in die Afrikaanse poësie. *Tydskrif vir Letterkunde* 44(2): 5-28.

Viviers, T.

1996 Prosesse van transformasie in Lettie Viljoen se roman *Karolina Ferreira* (1993). Ongepubliseerde MA-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch.

Weinroth, M.

2005 “Morpho Eugenia” and the Fictions of Victorian Englishness: A.S. Byatt’s Postcolonial Critique. *ESC* 31(2): 187-222.

Winterbach, I.

2005 *The Elusive Moth*. Kaapstad: Human & Rousseau.

2006 *Die boek van toeval en toeverlaat*. Kaapstad: Human & Rousseau.

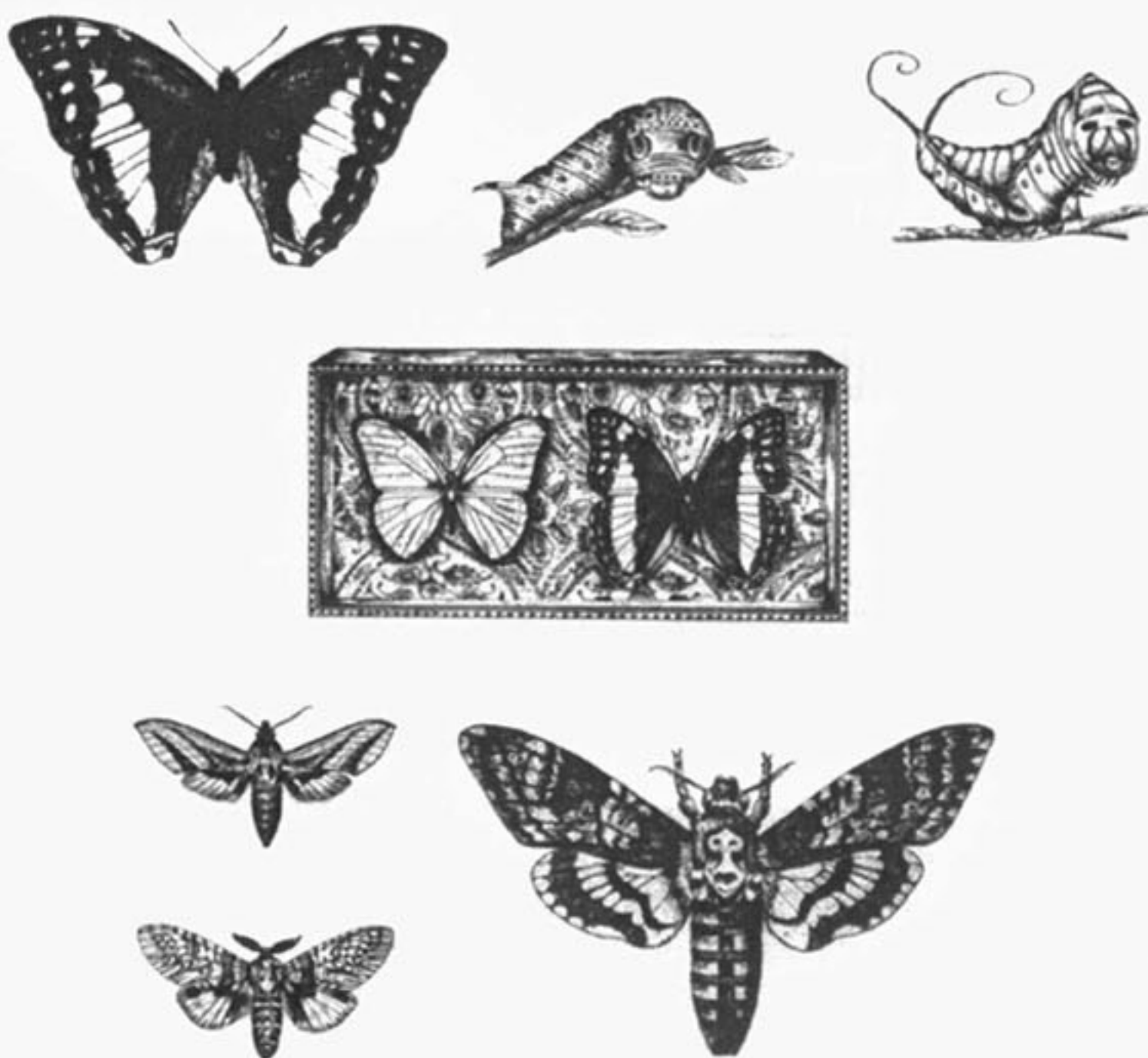
2010 *Die benederyk*. Kaapstad: Human & Rousseau.

Erika Lemmer

Universiteit van Suid-Afrika

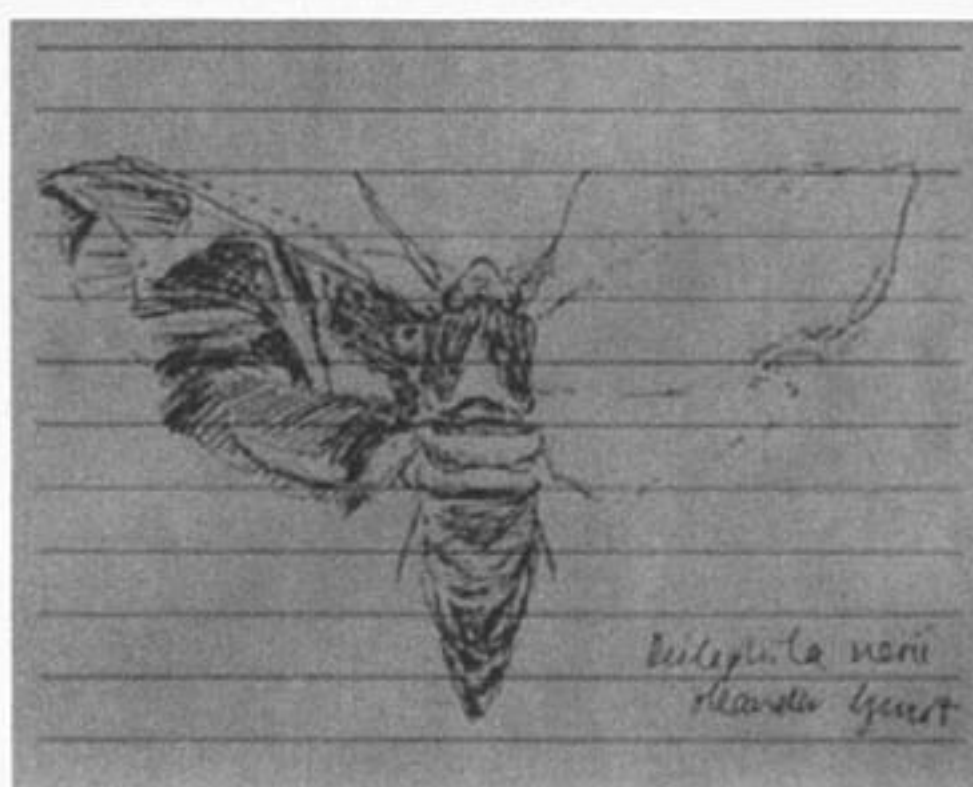
lemmee@unisa.ac.za

BYLAAG A (*Angels and Insects* (Byatt 1992))

Hoewel alles moontlik gedoen is om die kopiereghouer/s op te spoor, was dit nie moontlik nie. Sou enige kopieregskending plaasgevind het, bied die uitgewer verskoning aan en onderneem om die fout reg te stel in `n volgende uitgawe.

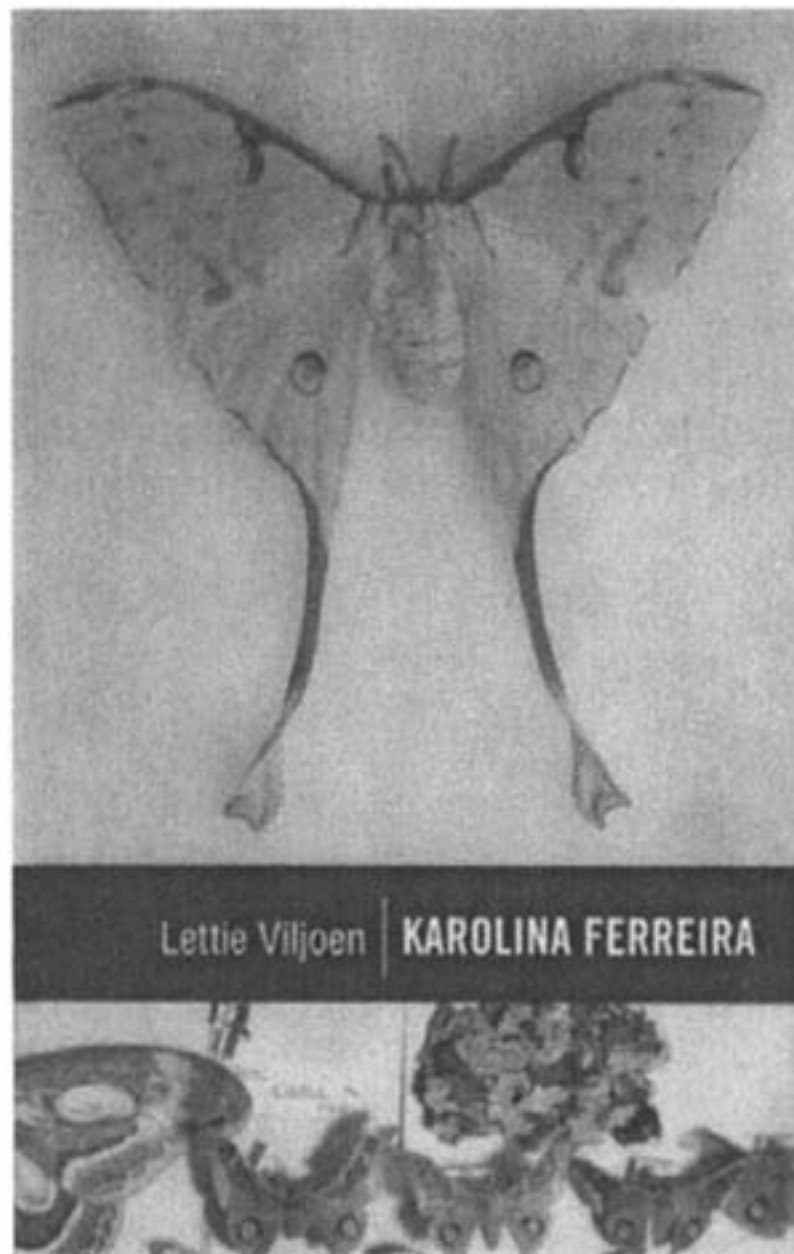
BYLAAG B (*Karolina Ferreira* (Viljoen 1993))

BYLAAG C (*Karolina Ferreira* (Viljoen 1993))

BYLAAG D (heruitgawe van *Karolina Ferreira* (Viljoen 2006))

Bylaes B, C en D oorgedruk met goedkeuring van Ingrid Winterbach en NB-Uitgewers Beperk.